

Síldarminjasafn Íslands ses
Snorragata 15, 580 Siglufjörður, kt. 661006-1530
safn@sild.is – www.sild.is – s. 467 1604

Nefndasvið Alþingis
Austurstræti
150 Reykjavík

Umsögn Síldarminjasafns Íslands um tillögu til þingsályktunar um viðhald og varðveislu gamalla báta sbr. 150. löggjafarþing 2019–2020, þingskjal 349 – 308. mál.

Síldarminjasafn Íslands fagnar tillögu til þingsályktunar um viðhald og varðveislu gamalla báta. Of lengi hafa málefni skipa- og bátavarðveislu verið hornreka í lögum og reglugerðum, sem og styrktarsjóðum, og sannarlega kominn tími til að málið sigli í heila höfn.

Samkvæmt tillögunni ályktar Alþingi „að fela sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra í samráði við mennta- og menningarmálaráðherra að beita sér fyrir því að stofnaður verði sjóður sem hafi það hlutverk að halda við og varðveita gömul skip og báta. Sjóðurinn njóti árlegra framlaga af fjárlögum auk þess sem stuðlað verði að þátttöku starfsgreina sjávarútvegsins í verkefninu. Sjóðurinn starfi á grundvelli áætlana sem gerðar verði til fimm ára í senn og reglur um úthlutanir til verkefna, varðveislugildi o.fl. komi fram í samþykktum sjóðsins. Forsætisráðherra flytji Alþingi tíðindi af framgangi ályktunarinnar fyrir þinglok vorið 2020.“

Undirrituð tekur undir tillögur þingsályktunarinnar og leggur til að stofnaður verði sérstakur *bátafriðunarsjóður*, sambærilegur húsafriðunarsjóði og fornminjasjóði. Þrátt fyrir að lög um menningarminjar nr. 80/2012 veiti fornminjasjóði heimild til að veita styrki til „minja sem njóta ekki friðunar á grundvelli aldurs en teljast hafa varðveislugildi, svo sem skipa, báta og annarra samgöngutækja“ hefur málaflokkurinn ekki hlotið mikið vægi við úthlutanir síðustu ára. Frá árinu 2013 hafa árlega aðeins eitt til þrjú verkefni er snúa að varðveislu skipa og báta hlotið styrki úr fornminjasjóði, og hafa þær fjárhæðir numið að jafnaði 4,4% af heildarúthlutun. Það er augljóst að málaflokkurinn er hornreka undir fornminjasjóði, sem fyrst og fremst er ætlað að styðja við fornleifarannsóknir og varðveislu jarðfundinna gripa og rannsóknir þeim tengdum, og er því rík ástæða til þess að stofna sjálfstæðan bátafriðunarsjóð sem hafi það markmið að tryggja faglega varðveislu skipa og báta – sér í lagi sé litið til þess að skv. núgildandi lögum um menningarminjar nr. 80/2012 eru skip og bátar skilgreindar menningarminjar. Þar að auki eru skip og bátar frá því fyrir 1950 skilgreind sem forngríp.

Í þingsályktunartillögunni er gert ráð fyrir að unnið verði eftir langtímaáætlun, til fimm ára í senn, og er það vel. Varðveisla skipa og báta er langtímaverkefni og mikilvægt að viðamikil verkefni þar að lútandi geti notið stuðnings yfir lengri tímabil og þannig tryggt framvindu stórra og metnaðarfullra verkefna.

Eins og fram kemur í greinargerð þingsályktunartillögunnar var árið 2000 lagt fram frumvarp til breytinga á lögum um Þróunarsjóð sjávarútvegsins nr. 92/1994.

Breytingartillagan fólst í því að sjóðnum yrði gert skylt að „veita byggðasöfnum og sjóminjasöfnum styrki til varðveislu skipa.“ Sama ár var samþykkt þingsályktun um varðveislu báta og skipa þar sem ríkisstjórninni var falið að undirbúa tillögur um varðveislu skipa og báta, skilgreina varðveislugildi þeirra og móta reglur um fjármögnun. Skemmst er frá að segja að nú, tuttugu árum síðar, er málið enn óhreyft og tillögur ríkisstjórnarinnar hafa ekki litið dagsins ljós.

Samkvæmt opinberum gögnum hafa styrkir til bátaverndar numið alls um 200 milljónum króna síðustu tvo áratugin – til samanburðar má nefna að úhlutanir húsfriðunarsjóðs nema um 300 milljónum króna á ári hverju. Á árunum 2000-2012 var að meðaltali veitt 14,4 mkr. til málaflokksins árlega, en á árunum 2013-2019 var sú upphæð að jafnaði 3,1 mkr. á ári. Framlög til bátaverndar hafa því rýrnað um 78% á undanförunum tuttugu árum.

Undirrituð fagnar því að flutningsmenn mælist til að forsætisráðherra flytji þingheimi tíðindi af stöðu mála fyrir þinglok í vor. Málaflokkurinn hefur setið á hakanum of lengi, og þeir sem innan hans starfa sýnt mikla biðlund – en á sama tíma sinnt störfum sínum af metnaði. Söfn, setur, sýningar, áhugamannafélög og einstaklingar hafa sinnt varðveislu báta og skipa af miklum myndarbrag þrátt fyrir lítinn fjárstuðning hins opinbera. Undirrituð bindur því miklar vonir við að þingsályktunartillaga þessu hljóti brautargengi í þinginu – því málefni skipavarðveislu og varðveislu sjóminja almennt, hafa allt of lengi orðið út undan í skilgreiningum á minjavörslu ef svo má að orði komast. Hættan er sú, við óbreytt ástand, að umhverfið verði of letjandi og vegurinn virðist óvinnandi, með þeim afleiðingum að menn og konur missi þrek og bátarnir okkar hverfi einn af öðrum, samtímis því sem við glötum þeirri verðmætu þekkingu sem báta- og skipasmiðir búa yfir – og viðhalda með viðgerðum og endursmíði.

Benda skal á að í janúar 2020 kom út *Fornbátaskrá* Sambands íslenskra sjóminjasafna.

Skráin er aðgengileg á vefnum: <http://batasmidi.is/files/>

Fornbátaskráin miðast fyrst og fremst við báta í eigu safna, setra og sýninga og ennfremur skip á skipaskrá sem eru smíðuð fyrir 1950 og í henni er að finna skilmerkilegar upplýsingar um 190 fornbáta ásamt leiðarvísi við mat á varðveislugildi skipa og báta með sögulegu yfirliti um bátavernd á Íslandi. Saman gefa þessi tvö rit greinargott yfirlit um stöðu bátaverndar hér á landi og hvernig staðið hefur verið að varðveislu þessa menningararfs.

Flutningsmönnum þingsályktunartillögunnar er bent á að varðveisla þekkingar við smíði og viðhald á gömlum bátum er ekki síður mikilvæg – en slík þekking er í raun undirstaða þess að varðveita megi gripina með faglegum hætti. Því leggur undirrituð til að í tillögunni verði nokkrum orðum bætt við um hlutverk sjóðsins:

„Alþingi ályktar að fela sjávarútvegs- og landbúnaðarráðherra í samráði við mennta- og menningarmálaráðherra að beita sér fyrir því að stofnaður verði sjóður sem hafi það hlutverk að halda við og varðveita gömul skip sem og þekkingu forns handverks við tréskipasmíði.“

Athygli er vakin á því að Síldarminjasafn Íslands á Siglufirði hefur undanfarinn áratug staðið fyrir árlegum bátasmíðanámskeiðum fyrir iðnnema, safnmenn og aðra áhugamenn. Síldarminjasafnið hefur það að markmiði að standa vörð um forna þekkingu á smíði opinna tréskipa hér á landi og eru námskeiðin skipulögð í samræmi við samning safnsins við mennta- og menningarmálaráðuneytið. Gamli Slippurinn, verkstæði frá árinu 1934, er í eigu Síldarminjasafnsins og er kjörinn vettvangur til kennslu. Þar er að finna gömul verkfæri og trésmíðavélar til bátasmíða. Í góðri samvinnu við iðnskóla og hið opinbera mætti gera enn betur og endurvekja nám í tréskipasmíði og stuðla þannig að viðeigandi menntun ungs fólks með það að markmiði að glata ekki þeirri verðmætu þekkingu sem báta- og skipasmíðir búa að og viðhalda með viðgerðum og endursmíði.

Þá leggur undirrituð að lokum til að flutningsmenn þingsályktunartillögunnar beiti sér jafnframt fyrir því að áhersla verði lögð á að ákvæði 4 gr. safnalaga nr. 141/2011 um ábyrgðarsöfn verði framfylgt með þeim hætti að skipað verði ábyrgðarsafn á sviði sjóminjavörslu í landinu. Slíkt ábyrgðarsafn yrði allri báta- og sjóminjavörslu í landinu til mikils stuðnings.

Siglufirði, 10. mars 2020

Anita Elefsen, safnstjóri Síldarminjasafns Íslands